

บทที่ 1

บทนำ

1.1 ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

ระบบการคุ้มครองลิขสิทธิ์ มีขึ้นเพื่อให้เจ้าของลิขสิทธิ์เกิดแรงจูงใจในการสร้างสรรค์ผลงาน เกิดการลงทุนการสร้างสรรค์ผลงานที่เป็นประโยชน์ต่อสาธารณะ และทำให้เกิดการถ่ายทอดความรู้ที่เกิดจากการสร้างสรรค์ผลงานต่อสาธารณชน โดยให้สิทธิแต่เพียงผู้เดียวแก่เจ้าของลิขสิทธิ์ในการหาประโยชน์จากงานลิขสิทธิ์ อัน ได้แก่ การทำซ้ำ คัดแปลง การเผยแพร่ต่อสาธารณะ ให้เช่าต้นฉบับ รวมทั้งให้สิทธิแก่ผู้อื่นในการทำซ้ำ คัดแปลง การเผยแพร่ต่อสาธารณะ ให้เช่าต้นฉบับดังกล่าว แต่อย่างไรก็ดี ระบบการคุ้มครองลิขสิทธิ์ ได้เล็งเห็นถึงการสร้างความสมดุลระหว่างประโยชน์สาธารณะกับประโยชน์ของเจ้าของลิขสิทธิ์ โดยการจำกัดสิทธิแต่เพียงผู้เดียวของเจ้าของลิขสิทธิ์ ได้แก่ การจำกัดระยะเวลาในการคุ้มครองงานลิขสิทธิ์ (Duration of Copyright) การใช้งานอย่างเป็นธรรม (Fair use) และการอนุญาตให้ใช้สิทธิโดยไม่สมัครใจ (Non – Voluntary License) ซึ่งสิ่งเหล่านี้ได้สะท้อนอยู่ในการคุ้มครองลิขสิทธิ์ในระดับข้อตกลงระหว่างประเทศและระดับภายในประเทศ

การใช้งานลิขสิทธิ์อย่างเป็นธรรม เป็นหลักการจำกัดสิทธิแต่เพียงผู้เดียวของเจ้าของลิขสิทธิ์ประการหนึ่งที่อนุญาตให้ผู้ใช้งานลิขสิทธิ์สามารถเข้าถึงหรือใช้งานลิขสิทธิ์ซึ่งยังอยู่ภายในระยะเวลาที่ได้รับการคุ้มครองตามกฎหมายลิขสิทธิ์ โดยมีต้องขออนุญาตจากเจ้าของลิขสิทธิ์ หรือจ่ายค่าตอบแทนลิขสิทธิ์ หลักการดังกล่าวอยู่ภายใต้หลักสากลที่ปรากฏอยู่ในข้อตกลงระหว่างประเทศที่คุ้มครองลิขสิทธิ์ ได้แก่ อนุสัญญาเบอร์น ข้อตกลงทริปส์ ที่เรียกว่า “หลักบันได 3 ขั้น” หรือ “Three step test” กล่าวคือ 1) การใช้งานอย่างเป็นธรรมจะต้องบัญญัติเป็นกรณีที่แน่นอนเป็นการเฉพาะ 2) การใช้งานดังกล่าวจะต้องไม่ขัดต่อสิทธิในการแสวงหาประโยชน์จากงานลิขสิทธิ์ตามปกติของเจ้าของลิขสิทธิ์ 3) การใช้งานจะต้องไม่กระทบต่อสิทธิอันชอบด้วยกฎหมายของเจ้าของลิขสิทธิ์เกินควร โดยอนุสัญญาเบอร์นได้กำหนดหลักการดังกล่าวไว้ในข้อ 9 (2) และข้อตกลงทริปส์ได้กำหนดหลักการนี้ไว้ในข้อ 13

บทบัญญัติในเรื่องการใช้งานอย่างเป็นทางการเป็นธรรมที่บัญญัติอยู่ในกฎหมายลิขสิทธิ์ของต่างประเทศและประเทศไทยนั้น ถือเป็นข้อยกเว้นการละเมิดลิขสิทธิ์ที่ผู้ใช้งานอาจใช้เป็นข้อต่อสู้ในชั้นศาล เมื่อถูกกล่าวหาว่าการทำงานของผู้ใช้งานไม่ได้รับอนุญาตจากเจ้าของลิขสิทธิ์หรือไม่ได้จ่ายค่าตอบแทนแก่เจ้าของลิขสิทธิ์ในการใช้งานลิขสิทธิ์ดังกล่าว ซึ่งกฎหมายลิขสิทธิ์ของประเทศสหรัฐอเมริกาใช้คำว่า “fair use” หรือ การใช้งานอย่างเป็นทางการ ในขณะที่ กฎหมายลิขสิทธิ์ของบางประเทศใช้คำว่า “fair dealing” หรือหลักการปฏิบัติอย่างเป็นทางการ เช่น สหราชอาณาจักร ประเทศแคนาดา ประเทศออสเตรเลีย ฮองกง และกฎหมายลิขสิทธิ์ของไทยเรียกว่า “ข้อยกเว้นการละเมิดลิขสิทธิ์” (Exemption of Exclusive right) ซึ่งข้อยกเว้นการละเมิดลิขสิทธิ์สอดคล้องกับอนุสัญญาเบอร์นและข้อตกลงทริปส์ จะเห็นได้ว่าแม้ถ้อยคำที่ใช้จะแตกต่างกันแต่บทบัญญัติข้อยกเว้นการละเมิดลิขสิทธิ์ของแต่ละประเทศดังกล่าวต่างมีจุดมุ่งหมายเดียวกัน กล่าวคือ เพื่อตอบสนองต่อประโยชน์สาธารณะของแต่ละประเทศโดยผ่านการกระทำที่มีวัตถุประสงค์ต่างๆ รวมถึงการศึกษาและการวิจัยของบุคคลทั่วไป ผู้เรียน ผู้สอน หรือสถาบันศึกษา ซึ่งนำไปสู่การพัฒนาและสร้างองค์ความรู้ใหม่โดยผ่านงานสร้างสรรค์ในรูปแบบต่างๆ อันจะก่อให้เกิดประโยชน์ไม่ว่าจะในทางเศรษฐกิจ สังคม หรือ วัฒนธรรม ฯลฯ ของแต่ละประเทศดังกล่าวโดยไม่ต้องรอให้ระยะเวลาที่ให้ความคุ้มครองแก่งานลิขสิทธิ์ของเจ้าของลิขสิทธิ์ตามที่กฎหมายลิขสิทธิ์บัญญัติสิ้นสุดลง ซึ่งผู้ใช้งานสามารถจะเข้าไปใช้ประโยชน์จากงานอันมีลิขสิทธิ์โดยไม่ต้องขออนุญาตหรือให้ค่าตอบแทนแก่เจ้าของลิขสิทธิ์ ภายใต้เงื่อนไขการใช้งานดังกล่าวต้องไม่กระทบกระเทือนต่อสิทธิอันชอบด้วยกฎหมายของเจ้าของลิขสิทธิ์ และการแสวงหาประโยชน์อันชอบด้วยกฎหมายในงานลิขสิทธิ์ของเจ้าของลิขสิทธิ์เกินสมควร

การกระทำที่เกี่ยวกับการศึกษา เช่น การกระทำของบุคคลทั่วไปเพื่อการศึกษา การกระทำของผู้สอนเพื่อประโยชน์ในการเรียนการสอน ซึ่งถือว่าการใช้งานอย่างเป็นทางการที่ถือว่าเป็นข้อยกเว้นการละเมิดลิขสิทธิ์นั้น ได้บัญญัติในกฎหมายลิขสิทธิ์ของไทยตั้งแต่พระราชบัญญัติคุ้มครองวรรณกรรมและศิลปกรรม พ.ศ. 2474 พระราชบัญญัติลิขสิทธิ์ พ.ศ. 2521 เรื่อยมาจนถึงพระราชบัญญัติลิขสิทธิ์ พ.ศ. 2537 ซึ่งเป็นกฎหมายที่คุ้มครองลิขสิทธิ์ที่มีผลบังคับใช้อยู่ในปัจจุบัน

การกระทำที่เกี่ยวกับการศึกษาซึ่งบัญญัติอยู่ในมาตรา 32 วรรคสอง (1) (6) (7) และ (8) ได้แก่ การวิจัย หรือการศึกษา การกระทำโดยผู้สอน ซึ่งเป็นบุคคลที่ทำหน้าที่การสอนโดยไม่จำกัดว่าจะต้องเป็นครู หรือ อาจารย์ ตามนัยของพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 เท่านั้น และได้กระทำเพื่อประโยชน์ในการสอน หรือแจกจ่ายหรือจำหน่ายแก่ผู้เรียนในชั้นเรียนหรือในสถาบันศึกษา การกระทำโดยสถาบันศึกษา ไม่ว่าจะสถาบันศึกษาที่ให้การศึกษาแก่ผู้เรียนในระดับใดหรือเป็นสถาบันศึกษาที่จัดตั้งโดยรัฐหรือเอกชน และได้กระทำเพื่อแจกจ่ายหรือจำหน่ายแก่ผู้เรียน

ในชั้นเรียน และการนำงานมาใช้เป็นส่วนหนึ่งของการถามและตอบในการสอบตลอดจนการอ้างอิงงานลิขสิทธิ์มาตรา 33 แห่งพระราชบัญญัติลิขสิทธิ์ พ.ศ. 2537 แต่อย่างไรก็ดี ขอบเขตของการใช้งานเหล่านี้เป็นสิ่งที่ต้องควบคู่กับองค์ประกอบอื่น ๆ ที่กฎหมายกำหนด เพื่อให้เกิดความสมดุลระหว่างผู้ใช้งานกับเจ้าของลิขสิทธิ์ตามที่ได้บัญญัติไว้ในมาตรา 32 วรรคหนึ่งแห่งพระราชบัญญัติลิขสิทธิ์ พ.ศ. 2537 บัญญัติว่า “การกระทำแก่งานลิขสิทธิ์ของบุคคลอื่นตามพระราชบัญญัตินี้ หากไม่ขัดต่อการแสวงหาประโยชน์จากงานลิขสิทธิ์ตามปกติของเจ้าของลิขสิทธิ์และไม่กระทบกระเทือนถึงสิทธิอันชอบด้วยกฎหมายของเจ้าของลิขสิทธิ์เกินสมควร มิให้ถือว่าเป็นการละเมิดลิขสิทธิ์”

เมื่อพิจารณาองค์ประกอบทั่วไปที่เป็นหลักในการนำมาวินิจฉัยการกระทำที่เกี่ยวกับการศึกษา และการอ้างอิงงานลิขสิทธิ์นั้น คือ การกระทำต้องไม่ขัดต่อการแสวงหาประโยชน์จากงานอันมีลิขสิทธิ์ของบุคคลอื่นตามพระราชบัญญัติ และ ต้องไม่กระทบกระเทือนต่อสิทธิอันชอบด้วยกฎหมายของเจ้าของลิขสิทธิ์เกินสมควร ตามบทบัญญัติตามมาตรา 32 วรรคแรก แห่งพระราชบัญญัติลิขสิทธิ์ พ.ศ. 2537 นั้น ซึ่งเป็นการนำถ้อยคำที่กำหนดไว้ในอนุสัญญาเบอร์นข้อ 9 (2) และข้อตกลงทริปส์ข้อ 13 มาบัญญัติ ซึ่งการบัญญัติไว้กว้าง ๆ เช่นนี้ ย่อมก่อให้เกิดปัญหาเกี่ยวกับการนำมาดัดแปลงไปใช้ เนื่องจากทำให้บุคคลทั่วไปทั้งผู้ที่ไม่มีความรู้ทางด้านกฎหมายและผู้ที่มีความรู้ด้านกฎหมายไม่สามารถเห็นภาพของการใช้งานอย่างเป็นธรรมอันเป็นข้อต่อสู่การละเมิดลิขสิทธิ์ได้อย่างชัดเจน ซึ่งข้อเท็จจริงที่จะสะท้อนปัญหาดังกล่าวได้ดีคือ แม้ว่าได้มีการประกาศใช้พระราชบัญญัติลิขสิทธิ์ พ.ศ. 2537 มาเป็นระยะเวลาถึง 9 ปีแล้ว และมีคดีที่ฟ้องร้องการละเมิดลิขสิทธิ์เป็นจำนวนมาก แต่มีเพียงคดีเดียวที่จำเลยได้ยกข้อต่อสู้ในเรื่องข้อยกเว้นการละเมิดลิขสิทธิ์ซึ่งไม่อาจหลีกเลี่ยงการใช้ดุลพินิจในการตีความองค์ประกอบทั่วไปกับการกระทำที่เกี่ยวกับการศึกษาของศาลได้ ดังคดีจากคดีแดงหมายเลขที่ อ. 784/2542 ฎีกาที่ 5843/2543 และฎีกาที่ 1772/2543 ซึ่งมีผลของคำวินิจฉัยที่แตกต่างซึ่งส่งผลกระทบต่อผู้ใช้งานลิขสิทธิ์ เจ้าของลิขสิทธิ์ และร้านถ่ายเอกสารผู้กระทำแทนผู้ใช้งานลิขสิทธิ์ ประกอบกับประเทศไทยยังไม่ได้มีการกำหนดแนวทางให้แก่ผู้ใช้งานลิขสิทธิ์เพื่อประโยชน์ในการทำความเข้าใจของหลักการใช้งานอย่างเป็นธรรมที่เกี่ยวกับการศึกษาให้มีความชัดเจนและแน่นอนในระดับหนึ่งอีกด้วย จึงสมควรอย่างยิ่งที่จะศึกษาหลักกฎหมาย คำพิพากษา รวมทั้งแนวทางของผู้ใช้งานลิขสิทธิ์เกี่ยวกับการใช้งานอย่างเป็นธรรมหรือ การปฏิบัติอย่างเป็นธรรมที่เกี่ยวกับการศึกษาของต่างประเทศ เพื่อประโยชน์ในการปรับปรุงแก้ไขกฎหมาย หรือกำหนดแนวทางแก่ผู้ใช้งานลิขสิทธิ์ในประเด็นของข้อยกเว้นการละเมิดลิขสิทธิ์ที่เกี่ยวกับการศึกษาตามมาตรา 32 แห่งพระราชบัญญัติลิขสิทธิ์ พ.ศ. 2537 อันจะทำให้การบังคับใช้หลักการดังกล่าวมีประสิทธิภาพมากขึ้น และสอดคล้องตามเจตนารมณ์ของ

กฎหมายลิขสิทธิ์ที่มุ่งจะสร้างความสมดุลระหว่างประโยชน์ของผู้สร้างสรรค์งานกับประโยชน์สาธารณะ

1.2 วัตถุประสงค์ของการศึกษาวิจัย

1. เพื่อศึกษาถึงหลักกฎหมายเกี่ยวกับการใช้งานอย่างเป็นทางการเป็นธรรมดาตามพระราชบัญญัติลิขสิทธิ์ พ.ศ. 2537 และกฎหมายลิขสิทธิ์ของต่างประเทศ
2. เพื่อศึกษาถึงปัญหาข้อกฎหมายเกี่ยวกับการใช้งานอย่างเป็นทางการที่เกี่ยวกับการศึกษาตามพระราชบัญญัติลิขสิทธิ์ พ.ศ. 2537
3. เพื่อศึกษาความแตกต่างระหว่างการใช้งานอย่างเป็นทางการที่เกี่ยวกับการศึกษาตามพระราชบัญญัติลิขสิทธิ์ พ.ศ. 2537 กับกฎหมายลิขสิทธิ์ของต่างประเทศ
4. เพื่อศึกษาถึงแนวทางของผู้ใช้งานลิขสิทธิ์ในเรื่องการใช้งานอย่างเป็นทางการที่เกี่ยวกับการศึกษาของต่างประเทศ
5. เพื่อนำเสนอความสำคัญในการปรับปรุงตามพระราชบัญญัติลิขสิทธิ์ พ.ศ. 2537 หรือการกำหนดแนวทางของผู้ใช้งานลิขสิทธิ์ที่เกี่ยวกับการศึกษา เพื่อประโยชน์ต่อการวินิจฉัยของศาลและผู้ใช้งานในการบังคับใช้กฎหมาย

1.3 สมมุติฐาน

บทบัญญัติข้อยกเว้นการละเมิดลิขสิทธิ์ที่เกี่ยวกับการศึกษาตามมาตรา 32 แห่งพระราชบัญญัติลิขสิทธิ์ไม่มีความชัดเจน เนื่องจากมีขอบเขตการนำไปปฏิบัติที่กว้างและทำให้เกิดความแตกต่างในการใช้ดุลพินิจของผู้บังคับใช้กฎหมายส่งผลกระทบต่อผู้ใช้งานลิขสิทธิ์ ผู้เป็นเจ้าของลิขสิทธิ์และบุคคลทั่วไป จึงมีความจำเป็นต้องมีการปรับปรุงแก้ไขกฎหมาย หรือกำหนดแนวทางแก่ผู้ใช้งานลิขสิทธิ์

1.4 ขอบเขตของการศึกษาวิจัย

ศึกษาบทบัญญัติ และการบังคับใช้หลักการใช้งานอย่างเป็นทางการเป็นธรรมดาของประเทศไทย ประกอบกับการเปรียบเทียบบทบัญญัติ และการบังคับใช้หลักในเรื่องดังกล่าวกับต่างประเทศได้แก่ ประเทศสหรัฐอเมริกา สหราชอาณาจักร ประเทศแคนาดา ประเทศออสเตรเลีย ฮองกง เนื่องจากผู้วิจัยไม่สามารถที่จะเข้าถึงข้อมูลของประเทศกำลังพัฒนา/ประเทศด้อยพัฒนา ผู้วิจัยจึงจำกัดการศึกษาในแนวทางของประเทศที่พัฒนาแล้วและมาตรฐานสากลภายใต้กรอบของWIPO และแนวทางของผู้ใช้งานลิขสิทธิ์ซึ่งเกี่ยวกับการใช้งานอย่างเป็นทางการที่เกี่ยวกับการศึกษาของต่างประเทศ โดยผู้วิจัยจะจำกัดเฉพาะสื่อสิ่งพิมพ์ที่ไม่รวมถึงสื่ออิเล็กทรอนิกส์

1.5 วิธีการศึกษาวิจัย

เป็นการวิจัยเอกสาร โดยศึกษาจากหลักการและเหตุผลในการร่างกฎหมาย คับบทกฎหมาย คำพิพากษากฎีกา แนวทางของผู้ใช้งานลิขสิทธิ์ หนังสือ ตำรา ทั้งภาษาไทยและภาษาต่างประเทศ และสัมภาษณ์เจ้าของลิขสิทธิ์ ผู้ใช้งานลิขสิทธิ์ (นักศึกษา ผู้สอน) ผู้บังคับใช้กฎหมาย (ผู้พิพากษา)

1.6 ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

1. ทำให้เข้าใจถึงหลักกฎหมายเกี่ยวกับการใช้งานอย่างเป็นธรรมตามพระราชบัญญัติลิขสิทธิ์ พ.ศ. 2537 และกฎหมายลิขสิทธิ์ของต่างประเทศ
2. ทำให้เข้าใจถึงปัญหาข้อกฎหมายเกี่ยวกับการใช้อย่างเป็นธรรมที่เกี่ยวกับการศึกษาตามพระราชบัญญัติลิขสิทธิ์ พ.ศ. 2537
3. ทำให้เข้าใจความแตกต่างระหว่างการใช้งานอย่างเป็นธรรมที่เกี่ยวกับการศึกษาตามพระราชบัญญัติลิขสิทธิ์ พ.ศ. 2537 กับกฎหมายลิขสิทธิ์ของต่างประเทศ
4. ทำให้เข้าใจถึงแนวทางของผู้ใช้งานลิขสิทธิ์ในเรื่องการใช้งานอย่างเป็นธรรมที่เกี่ยวกับการศึกษาของต่างประเทศ
5. สามารถนำเสนอความสำคัญในการปรับปรุงตามพระราชบัญญัติลิขสิทธิ์ พ.ศ. 2537 หรือการกำหนดแนวทางของผู้ใช้งานลิขสิทธิ์ที่เกี่ยวกับการศึกษาเพื่อประโยชน์ต่อการวินิจฉัยของศาลและผู้ใช้งานในการบังคับใช้กฎหมาย